

8. John P. Caves, Jr., and W. Seth Carus – The Future of Weapons of Mass Destruction: Their Nature and Role in 2030. Occasional Paper 10.
9. Terrorism and Weapons of Mass Destruction, An Analysis of Trends and Motivations URL: <https://www.rand.org/pubs/papers/P8039-1.html>

Матеріал надійшов до редакції 17.12.2019 р.

WEAPONS OF MASS DESTRUCTION – THE MAIN THREAT OF THE XXI CENTURY: CHALLENGES 2020–2030

Potentially the main threat to humanity in the XXI century, namely the development, proliferation, accumulation and possible use of nuclear, biological and chemical weapons, is considered. The possible development of events concerning weapons of mass destruction for the next decade (2020–2030) is characterized and analyzed. The main challenges for the next decade that may be caused by the proliferation and accumulation of weapons of mass destruction are analyzed. Examples of the use of nuclear, biological and chemical weapons are given. The need for an immediate response to the proliferation of such weapons is shown the forecasts for the development of nuclear, biological and chemical weapons for decades to come are provided. Emphasis is placed on the emergence of terrorism with the use of WMD (so-called WMD-terrorism) in the past and its possible implementation in the future.

Key words: WMD, cyber threats, non-nuclear states, «Nuclear Club», cyber-weapons, nuclear terrorism, bioterrorism, chemical terrorism.

REFERENCES

1. Global WMD risks are growing. URL: <https://thediplomat.com/2019/06/global-wmd-risks-are-rising-its-time-to-do-something-about-it/>
2. Nine countries that have nuclear weapons and what they threaten the world. URL: https://espreso.tv/article/2017/07/05/khto_maye_yadernogo_dubcya_i_komu_ce_zagrozhuje
3. Weapons of mass destruction. URL: <http://obrii.com.ua/vokn/14577-zbroya-masovogo-samoznishhennya.html>
4. Kosenko, I. Regimes of non-proliferation of weapons of mass destruction: the policy of Russia and the EU / URL: <http://www.viche.info/journal/771/>
5. Kulagin, V. M. (2006). International Security. Moskva: Aspect Press, 105–130/
6. Terrorism threat assessment URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-03/zagr_teror-73550.pdf].
7. Legal aspect of the problem of non-proliferation and non-use of weapons of mass destruction. URL: [apir.iir.edu.ua ›article](http://apir.iir.edu.ua/article)
8. John, P. Caves, Jr., and Seth, W. Carus – The Future of Weapons of Mass Destruction: Their Nature and Role in 2030. Occasional Paper 10.
9. Terrorism and Weapons of Mass Destruction, An Analysis of Trends and Motivations. URL: <https://www.rand.org/pubs/papers/P8039-1.html>

УДК 321.7:316.32

Застава Ірина,

кандидат політичних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, Україна, Харків, майдан Свободи, 4;
zasadik@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6966-7127>

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ НА СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Розглянуто вплив глобальної демократизації на сучасні міжнародні відносини. Проаналізовано основні типи структурних передумов демократизації та її роль у формуванні міжнародних відносин. Стверджується, що поширення й утвердження демократії стало у XXI ст. стратегічною метою зовнішньої політики

деяких провідних країн світу та міждержавних об'єднань, у тому числі для втручання у внутрішні справи низки держав. Визначено зростаюче значення чинника демократії у світових політичних процесах, у всій системі сучасних міждержавних відносин. Наголошено, що якщо в сучасному світі демократія в суспільстві означає активну участь громадян у житті цього суспільства, то демократія в міжнародних відносинах означає активну участь у міжнародних справах всіх країн, великих і малих, багатих та бідних. Демократизація в міжнародних відносинах сприяє розвитку демократії в національній політиці і є її головним стимулом. З'ясовано, що глобальна демократизація як тенденція світового політичного процесу означає перехід більшості країн сучасного світу до демократичних режимів, що сприяє зміні світової політики й міжнародних відносин, зниження в них рівня конфліктності. Установлено, що демократичні держави з набагато меншою ймовірністю вступають у військове протиборство, принаймні один з одним. Міжнародний контекст демократизації повинен ураховувати культурно-цивілізаційну специфіку політичного розвитку незахідних країн, яка змушує інакше оцінювати стан демократії в них. Також повинні враховуватися обставини економічного розвитку «невільних» країн, що не дають змогу повною мірою розгорнути демократичні інститути. Важлива умова – зняття міжнародної напруженості навколо проблематики демократизації незахідних країн, відмова від нав'язування демократичних моделей. Сучасний світовий порядок і процвітання можуть підтримуватися змішаними міжнародними відносинами, що складаються з оборонного реалізму регіональної громади, ліберального економічного міжнародного порядку, соціалістичного економіко-екологічного міжнародного порядку, реляціоналістичного інфраструктурного міжнародного порядку.

Ключові слова: демократизація; ліберальна демократія; міжнародні відносини; глобалізація.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Трансформація недемократичних політичних систем та перехід великої кількості держав до демократичного режиму стали найважливішими складовими частинами сучасного світового політичного процесу, який перебуває на третій найпотужнішій хвилі демократизації. На початку XXI ст. питання демократії як чинника світової політики набули особливої актуальності. Демократична перебудова світу стала предметом обговорення й прийняття рішень на багатьох міжнародних рівнях, у діяльності урядових і неурядових міжнародних організацій та в міждержавних відносинах.

Поширення й утвердження демократії стало у XXI ст. стратегічною метою зовнішньої політики деяких провідних країн світу та міждержавних об'єднань, у тому числі для втручання у внутрішні справи низки держав. Усе це зумовлює зростаюче значення чинника демократії у світових політичних процесах, у всій системі сучасних міждержавних відносин. Особлива увага до міжнародних і національних проблем демократії й демократизації приділяється у зв'язку з глобалізацією світової економіки та політики. Глобальний перехід до демократії, що став одним із головних напрямів розвитку світової спільноти на перетині XX–XXI ст., нерозривно пов'язаний із глобалізацією міжнародного життя, будучи його складовою частиною. У цьому переході беруть участь різні політичні сили, держави, інститути, організації та різноманітні актори світової політики. Це багатоаспектний, складний, суперечливий процес, охоплює все суспільство, усі його верстви й політичні інститути. Великий його вплив і на зовнішню політику держави, що, зі свого боку, виступає в ролі або прискорювача процесу демократизації, або, навпаки, гальмує.

Актуальність вивчення демократизації як глобального процесу і її впливу на зовнішню політику держави зумовлена також тим, що в результаті поширення демократичних перетворень у світі у XXI ст. демократизація вступила на нову хвилю демократизації – четверту, політичне значення й наукове обґрунтування якої ще недостатньо виявлені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уже на початку XX ст. з'явилися наукові роботи, у яких автори досліджували теоретичні та методологічні аспекти проблеми демократизації (З. Бжезинського [1], Г. Ерме, Л. Даймонда [2], Дж. Лінца, А. Лейпхарта [3], Дж. Мангейма [4], А. Пшеворського [5], Ф. Фукуяма [6], С. Хантінгтона [7], Я. Шапіро [8] та ін.). У наукових публікаціях цих учених популярні твердження про прихід нової глобальної демократизації, що привела до кардинальних змін на політичній карті світу за взірцем західної ліберальної демократії.

Мета статті – визначення особливостей впливу глобальної демократизації на сучасні міжнародні відносини. Методологічною основою дослідження є комплексний міждисциплінарний підхід у вивченні глобального переходу до демократії і його впливу на зовнішню політику держави.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У міру того, як світ рухається все далі в бік багатополлярності та глобалізації економіки, багатовекторність і демократія в міжнародних відносинах завойовують дедалі більшу підтримку серед населення, а відкритість і взаємовигідне співробітництво так само, як і взаємовигідний прогрес, стають загальними сподіваннями міжнародного співтовариства.

Дослідження взаємозв'язку глобального переходу до демократії й зовнішньої політики держави набуває високої значимості ще й тому, що зовнішньополітичні дії держави, породжені демократизацією, можуть бути доленосними для цілих регіонів, усієї світової спільноти. Це й вплив виявляється у фокусі миротворчих зусиль ООН, ОБСЄ, НАТО, ГУАМ та різних груп і союзів держав, окремих країн. Рівень міжнародної безпеки значною мірою залежить від рівня демократії в цілому в світі та в окремих країнах [1, с. 112]. Так, світ не може сьогодні відчувати себе в цілковитій безпеці, коли не вирішено, наприклад, питання щодо ядерних програм у Північній Кореї. Демократія в міжнародних відносинах означає також повагу демократичних принципів у процесах взаємодії поза Організацією Об'єднаних Націй.

Це означає, що поряд із локальними, просторово-часовими межами демократії з'явився також загальносвітовий глобальний простір – період демократизації, період становлення демократичних форм правління й демократичного ладу в цілому. Демократичні трансформації на перетині ХХ–ХХІ ст. із достатньою підставою претендують на те, щоб розглядатися не лише як розрізнені внутрішньодержавні явища, але й у вигляді більш загального, долаючи рамки глобального масштабу. Із цього часу велике значення для дослідження як у загальносвітовому масштабі, так і в окремих країнах і регіонах мають такі категорії, як «демократизація» й «хвилі демократизації». Отже, у сучасних дослідженнях ідеться не тільки про предметне поле порівняльної політології, але й світової політики, де глобальний перехід до демократії – це світовий політичний процес, який збільшує кількість демократичних держав і якісно змінює всю систему міжнародних відносин [2, с. 10–25].

Якщо в сучасному світі демократія в суспільстві означає активну участь громадян у житті цього суспільства, то демократія в міжнародних відносинах – активну участь у міжнародних справах усіх країн, великих і малих, багатих та бідних. Демократизація в міжнародних відносинах сприяє розвитку демократії в національній політиці і є її головним стимулом.

Міжнародні відносини – це своєрідне відображення як взаємодії, так і конкуренції між суб'єктами політичного життя, такими як держави, народи, політичні та громадські організації, рухи й навіть актори з різних країн. Часто якість, ефективність, стабільність та передбачуваність міжнародної політики країни залежать від ступеня консолідації громад та того, чи є міжнародна політика результатом загального консенсусу. Зрештою, коли міжнародна політика держави є результатом інституційної змови чи вираження інтересів певних політичних або промислових кіл, вона не може бути стабільною й непередбачуваною і часто зазнає великих змін після зміни влади та еліти в державі. Стійкість і передбачуваність зовнішньої політики є найбільш характерною для сучасних демократій, оскільки зміна уряду не спричиняє великих змін у внутрішньому балансі в країні, а тому лише виправляє й не змінює принципово міжнародний напрям держави [3, с. 25].

Отже, внутрішні причини включили Україну та інші посткомуністичні країни в глобальну демократичну хвилю, відкривши при цьому можливість демократизації для вже дозрілих до цього східноєвропейських країн, що стало до певної міри зовнішнім фактором зміни режиму в цих державах. Виникнення тих чи інших систем правління в різних країнах зумовлене багатьма чинниками. Значний відбиток на цей процес накладають особливості історичного розвитку країни, специфіка її політичної культури, традиції державності, співвідношення різних політичних сил у період розробки й прийняття Конституції.

Після більш ніж п'ятнадцяти років політичних експериментів у посткомуністичних країнах демократичні досягнення показують різні результати. Демократія в Польщі, Угорщині та Чехії стала панівною. Інші ж – Болгарія, Латвія, Сербія, Хорватія, Боснія, Україна – демонструють різноманітні варіанти поєднання класичних і некласичних моделей демократизації. Треті – Азербайджан, Казахстан – узагалі рушили в напрямі «плюралістичного авторитаризму», хоча формально залишалися в рамках процедурної версії демократичного устрою [1].

Отже, із самого початку Захід використовував демократію як інструмент світової політики, Україна чітко визначила свою позицію в зовнішній політиці та слідує по цьому напрямку протягом декількох років, сформувавши не лише зовнішньополітичну поведінку, але й концепцію внутрішнього розвитку. Можна з упевненістю стверджувати, що глобальна демократична хвиля стала серйозним викликом сучасного світу, серйозним зовнішнім фактором впливу як на внутрішній режим, так і на зовнішню політику держави.

Із погляду культури, конкурентні демократії, що походять із Заходу, включають елітарну демократію, націоналістичну демократію, ліберальну демократію та соціалістичну демократію, а конкурентні міжгрупові відносини домінують у міжгрупових відносинах співтовариства з погляду прибічників конкуренції. У конкурентних демократіях проти правлячого уряду завжди існують реальні та уявні політичні опозиційні групи, що описані Д. Шумпетером. У релятивістській демократії влада та люди співпрацюють разом для добробуту людей [9, с. 320].

Міжнародні відносини як міжнародні міжгрупові відносини відображають демократію як внутрішньогрупову політику. Наприклад, ліберальна демократія може породжувати загальний ліберальний міжнародний порядок для всіх ліберально-демократичних націй. Елітарна демократія та націоналістична демократія підходять не для всіх країн, вона проти експлікації іноземних цінностей, тому вони можуть тільки породжувати конкурентні міжнародні відносини як конкурентний реалізм. Мир і процвітання у світі можуть бути забезпечені належними міжнародними відносинами [5].

Демократія буквально означає, що влада (кратос) належить простому народу (демосу). У цьому контексті демократії походять від трьох компонентів, що складаються з максимальних рівної участі людей в уряді, міжгрупових відносин та повноважень. Похідними від цих трьох компонентів стали п'ять демократій – це елітарна демократія, націоналістична, ліберальна, соціалістична й релятивістська [6, с. 1035].

Міжнародні відносини без чіткої межі складаються з конкурентних міжнародних відносин та інтеграційних. Міжнародні відносини як міжнародні міжгрупові відносини відображають демократію як внутрішньогрупову політику. Ліберальна, соціалістична та реляціоністська демократії можуть створювати інтеграційні міжнародні порядки (ліберальні, соціалістичні та реляціоністські) для всіх націй у межах їхніх відповідних демократій. Наприклад, ліберальна демократія може створити інтеграційний ліберальний міжнародний порядок для всіх ліберально-демократичних країн. Елітарна демократія та націоналістична демократія не для всіх людей і проти іноземців, тому вони можуть породжувати конкурентоспроможні міжнародні відносини лише як конкурентний реалізм. Як результат, націоналістична демократія призводить до реалізмів, тоді як лібералізм, соціалізм і реляціонізм призводять до ідеалізмів, що складаються з ліберального міжнародного порядку, соціалістичного міжнародного порядку та реляціоністського міжнародного порядку [7, с. 606].

Ідеї балансу сил, національного інтересу й мети в міжнародних відносинах пов'язані зі школою політичного реалізму. Після Другої світової війни політичний реалізм став однією з панівних доктрин у зовнішній політиці більшості провідних держав світу. Теорія політичного реалізму надзвичайно зручна для використання в міжнародних відносинах, оскільки з її допомогою легко зрозуміти й вирішити потенційні загрози. Реалізм застерігає від деяких ліберальних принципів як верховенство права, економічна взаємозалежність і демократія, аргументуючи це тим, що зазначені ліберальні принципи часто втрачають зв'язок із реальністю державних інтересів і сили. Так на міжнародній арені з'являється «cosmopolitan» демократія – це політична теорія, яка досліджує застосування норм і цінностей демократії в транснаціональній та глобальній сфері [8, с. 7–13].

Як і лібералізм, реалізм переважно раціоналістично орієнтований, претендуючи на знання того, чим саме визначаються інтереси учасників міжнародних відносин. Для реалізму такі інтереси полягають у максимізації безпеки й влади, для лібералізму – у ліберальній модернізації економічних і політичних інститутів. Навпаки, для конструктивізму концентрація на «об'єктивно заданих» національних інтересів чи «природних» політико-економічних інститутах (як, наприклад, ліберальна демократія західного типу) занадто вузька [8, с. 11].

Конструктивісти виходять із того, що в будь-якої раціональності є історично своєрідні коріння: вона створюється й переформується діяльною участю політично впливових учасників. Звідси виходять три основні принципи конструктивізму – культурна, історична та політична зумовленість соціальної дії. Конструктивісти виходять із того, що наше знання про світ соціально обумовлене й історично

минуше. Раціоналісти, як реалісти, так і ліберали, схильні недооцінювати роль культури, історії та політичної активності в міжнародних процесах. А конструктивісти, вважаючи знання культурно зумовленим, сприймають міжнародні відносини як дисципліну, що виникла на Заході та продовжує відображати й відтворювати мислення західної цивілізації, залишаючись відносно закритою для впливів із незахідних частин світу. Отже, знання про демократію і її миролюбність теж культурно, історично й політично обумовлені [9, с. 215].

Принцип культурної обумовленості має на увазі, що демократія з позицій конструктивізму не володіє універсальністю форм, а наявні демократичні стандарти можуть підійти не кожному. Характер виборності, роль виконавчої влади, права опозиції, наявність і типи внутрішньосистемних протипаг, розвиненість багатопартійності й структура громадянського суспільства – усе це слід розглядати як продукт конкретних соціальних обставин. В іншому випадку демократія (так само, як і її образ) виявляються лише проекцією одного суспільства на інше без урахування культурних особливостей останнього. Демократія не може насаджуватися, якщо вона породжує загрозу дестабілізації культурних спільнот, спроможну дати імпульс до встановлення тиранії. Наприклад, у посткомуністичному контексті, як не раз відзначено, демократизація здатна стати умовою, що провокує зростання войовничого етнонаціоналізму, раніше перебував у пасивній формі. Певною мірою військові зіткнення молодих демократій на території колишнього посткомуністичного простору виявилися можливими не лише після демонтажу авторитарних режимів, але навіть стали його прямим наслідком [10, с. 84].

Суперечливими є оцінки демократизації як тенденції, що впливає на міжнародну обстановку в цілому, процес, поступово змінює характер взаємодії держав на світовій арені в бік зменшення конфліктності. Науковці висувують гіпотезу демократичного світу – припущення, що демократичні держави з набагато меншою ймовірністю вступають у військове протиборство, принаймні один з одним. Спираючись на дані Freedom House і статистичні спостереження за міжнародними конфліктами, зазначимо, що лібертальні держави не вступають у конфлікти один з одним і в цілому менш схильні до насильства в міжнародних справах. Але це більш притаманно для 1980-х рр., коли лібертарні держави були локалізовані в рамках капіталістичного блоку й стримувалися в діях на світовій арені «блокової дисципліною». Однак у 1990-ті рр. і на початку 2000-х демократичні країни стали вести активні, у тому числі військові дії, намітилися конфлікти між «молодими демократіями».

Питання демократичності політичного режиму, рівня свободи в державі (що забезпечує рівень громадянських і політичних прав) стало одним із найбільш дискусійних у світовій політиці [11, с. 114]. Сучасні противники теорії демократичного світу стверджують, що демократичні держави, навіть якщо вони не воюють один з одним, можуть вести війни за поширення демократії, що не знижує, а навіть, можливо, збільшує рівень міжнародної конфліктності. Такі війни можуть дискредитувати ідеологію демократичного світу й призвести до відторгнення нав'язуваних демократичних моделей. Стан війни не лише віддаляє від демократичного шляху держави, на які передбачено поширити демократичну модель, але й самі воюючі держави, які претендують на звання «демократичного взірця» [12, с. 305].

Питання про вплив міжнародних умов на демократизацію також є важливим для розуміння цієї тенденції. Оптимістичний погляд на світополітичний контекст демократизації передбачає, що в сучасному світі формується середовище, що сприяє лібералізації політичних режимів. Так, С. Хантінгтон серед факторів, що вплинули на поширення третьої хвилі демократизації, виділяє три обставини, що стосуються міжнародно-політичного контексту. Це, по-перше, відхід католицької церкви від підтримки авторитаризму, по-друге – діяльність Європейського Співтовариства та США зі стимулювання демократичних перетворень, по-третє – це демонстраційний вплив успішного демократичного транзиту, регіональний і міжнародний ефект «сліпого» копіювання демократичних режимів [7, с. 146].

Тому, з погляду все більшої кількості дослідників, міжнародний контекст демократизації повинен якісно змінитися. Він має враховувати культурно-цивілізаційної специфіки політичного розвитку незахідних країн, яка змушує інакше оцінювати стан демократії в цих країнах. Також повинні враховуватись обставини економічного розвитку «невільних» країн, що не дають змоги повною мірою розгорнути демократичні інститути. Важлива умова – зняття міжнародної напруженості навколо проблематики демократизації незахідних країн, відмова від нав'язування демократичних моделей.

Д. Хелд, вважає, що для успішного продовження демократичного розвитку потрібна демократизація процесу прийняття рішень на міжнародному рівні, відмова від односторонніх дій або підміни рішень ООН діями організацій обмеженого формату (ЄС, НАТО) [14, с. 233].

У результаті, демократизацію можна розглядати як тенденцію світового розвитку, яка на сьогодні виявляється в центрі серйозних суперечностей і навіть конфліктів. Потрібно розрізняти об'єктивну тенденцію демократизації й стратегію поширення демократії, часто в сучасному світі реалізовану насильницькими засобами. Також треба враховувати різноманіття національних культурно-історичних форм демократичного досвіду та оцінювати загальний тренд демократизації з урахуванням національно-державних умов і можливостей визрівання демократичних інститутів. Усе зазначене вище має докорінний вплив на сучасні міжнародні відносини [15].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний світовий порядок і процвітання можуть підтримуватися змішаними міжнародними відносинами, що складаються з оборонного реалізму регіональної громади, ліберального економічного міжнародного порядку, соціалістичного економіко-екологічного міжнародного порядку, реляціоналістичного інфраструктурного міжнародного порядку й Організації Об'єднаних Націй як платформи всіх країн. Оборонний реалізм регіональної громади мінімізує глобальні гегемонічні конфлікти та проксі-війни. Ліберальний економічний міжнародний порядок посилює глобальне економічне зростання. Соціалістичний економіко-екологічний міжнародний порядок захищає добробут і навколишнє середовище для теперішніх та майбутніх людей. Реляціоналістичний інфраструктурний міжнародний порядок створює спільності для інтеграції, розширює міжнародну торгівлю й мінімізує масштабну міграцію людей із бідних країн до багатих. Отже, глобальна демократизація як тенденція світового політичного процесу означає перехід більшості країн сучасного світу до демократичних режимів, що сприяє зміні світової політики та міжнародних відносин, зниження в них рівня конфліктності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 203 с.
2. Даймонд Л. Прошла ли «третья волна» демократизации? *Полис*. 1999. № 1. С. 10–25.
3. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительные исследования. Москва: Аспект Пресс, 2001. 325 с.
4. Манхейм К. Идеология и утопия. *Диагноз нашего времени*. Москва: Юрист, 1994. С. 7–276.
5. Пшеворський А. Переходи до демократії: лібералізація і демократизація. *Демократія: антологія*. Київ: Смолоскип, 2005. С. 605–648.
6. Фукуяма Ф. Всесвітня ліберальна революція. *Лібералізм: антологія*. Київ: Смолоскип, 2002. С. 1033–1043.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва, 2003. 603 с.
8. Шапиро И. Введение в типологию либерализма. *Полис*. 1994. № 3. С. 7–13.
9. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия. Київ, 1995. 528 с.
10. Huntington, S. P. *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*. London : University Press, 1991. 384 p.
11. Zakaria, F. *The Future of Freedom : Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York, 2007. 286 с.
12. Лозовицький, О. Глобальні демократичні процеси як основа цивілізаційного самовизначення сучасних держав. *Наукові записки*. 2018. № 2 (94). С. 300–311.
13. Freedom house. Ukraine. Available at: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2017> (дата звернення: 20.12.2019)
14. Воропаєва В. Г. Розвиток демократії як глобального процесу. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2012. № 49. С. 233–243.
15. Історія міжнародних відносин (від Стародавнього світу до початку ХХ ст.): навч. посіб./Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Т. І. Плазова. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. 140 с.
16. Міжнародні відносини та світова політика: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. 863 с.

Матеріал надійшов до редакції 09.01.2020 р.

THE INFLUENCE OF GLOBAL DEMOCRATIZATION ON MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

The influence of global democratization on modern international relations is considered. The main types of structural preconditions of democratization and its role in the formation of international relations are analyzed. It is argued that the spread and consolidation of democracy in the 21st century has become a strategic goal of the foreign policy of some of the world's leading countries and intergovernmental associations, including interference in the internal affairs of a number of states. The growing importance of the factor of democracy in world political processes, in the whole system of modern interstate relations is determined. It is emphasized that if in the modern world democracy in society means active participation of citizens in the life of this society, then democracy in international relations means active participation in international affairs of all countries, large and small, rich and poor. Democratization in international relations contributes to the development of democracy in national politics and is its main stimulus. It was found that global democratization as a trend in the world political process means the transition of most countries in the modern world to democratic regimes, which contributes to changes in world politics and international relations, reducing the level of conflict in them. Democracies have been found to be much less likely to engage in military confrontation, at least with each other. The international context of democratization must take into account the cultural and civilizational specifics of the political development of non-Western countries, which forces a different assessment of the state of democracy in these countries. Circumstances of economic development of «unfree» countries that do not allow the full development of democratic institutions must also be taken into account. An important condition is the removal of international tensions over the issue of democratization of non-Western countries, the refusal to impose democratic models. The modern world order and prosperity can be supported by mixed international relations, consisting of the defense realism of the regional community, the liberal economic international order, the socialist economic and environmental international order, and the relational international infrastructure order.

Key words: democratization; liberal democracy; international relations; globalization.

REFERENCES

1. Bzhezinskij, Z. (2006). *Vibir: svitove panuvannya chi svitove liderstvo*. Kiyiv: Vidavnicij dim «Kiyevo-Mogilyanska akademiya», 203 p. (in Ukrainian).
2. Dajmond, L. (1999). *Proshla li «tretya volna» demokratizacii?* *Polis*, 1, 10–25 (in Russian).
3. Lejphart, A. (2001). *Demokratiya v mnogosostavnyh obshestvah: sravnitelnye issledovaniya*. Moskva: Aspekt Press, 325 p. (in Russian).
4. Manhejm, K. (1994). *Ideologiya i utopiya. Diagnostika nashego vremeni*. Moskva: Yurist, 7–276 (in Russian).
5. Pshevorskij, A. (2005). *Perehodi do demokratiyi: liberalizaciya i demokratizaciya*. *Demokratiya: antologiya*. Kiyiv: Smoloskip, 605–648 (in Ukrainian).
6. Fukuyama, F. (2002). *Vsesvitnyya liberalna revolyuciya. Liberalizm: antologiya*. Kiyiv: Smoloskip, 1033–1043 (in Russian).
7. Hantington, S. (2003). *Stolknovenie civilizacij*. Moskva, 603 p. (in Russian).
8. Shapiro, I. (1994). *Vvedenie v tipologiyu liberalizma*. *Polis*, 3, 7–13 (in Russian).
9. Shumpeter, J. (1995). *Kapitalizm, socializm i demokratiya*. Kiyiv, 528 p. (in Russian).
10. Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*. London: University Press, 384 p. (in English).
11. Zakaria, F. (2007). *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York, 286 p. (in English).
12. Lozovickij, O. (2018). *Globalni demokraticni procesi yak osnova civilizacijnogo samoviznachennya suchasnih derzhav*. *Naukovi zapiski*, 2 (94), 300–311 (in Ukrainian).
13. Freedom house. *Ukraine*. URL://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2017
14. Voropayeva, V. G. (2012). *Rozvitok demokratiyi yak globalnogo procesu*. *Gumanitarnij visnik ZDIA*, 49, 233–243 (in Ukrainian).
15. *Istoriya mizhnarodnih vidnosin (vid Starodavnogo svitu do pochatku XX st.): Navch. posib*. (2013) Lviv: Vid-vo Lviv. politehnik, 139 s. (in Ukrainian).
16. *Mizhnarodni vidnosini ta svitova politika: Pidruchnik* (2010). Kiyiv: VPC «Kiyivskij universitet», 863 s. (in Ukrainian).

УДК 908(477.43/.44):338.486.22:327

Земський Юрій,

доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин та туризму,
Хмельницький національний університет,
29016, Україна, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, 4-503
yury_zemsky@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8085-0977>

Журба Ігор,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та туризму,
Хмельницький національний університет,
29016, Україна, Хмельницька обл., м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, каб. 4-503
igor.zhurba@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2554-0914>

Матюх Сергій,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та туризму,
Хмельницький національний університет,
29016, Україна, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, 4-503
matuh@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9899-109X>

ГАЛУЗЬ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИПРОБУВАНЬ СВІТОВОЮ ПАНДЕМІЄЮ-2020

Розглянуто феномен ролі міжнародного туризму, що за останні три десятиліття набув ваги інструменту своєрідної «культурної дипломатії» й став одним із яскравих виразників динамічних змін, що відбуваються в сучасному світі разом із глобалізаційними процесами. Технологічні новації та пов'язані з ними подальші тенденції вивільнення людини з процесу створення реальних матеріальних благ, а водночас урбанізація й зростання техногенних навантажень на сучасну людину, а також світовий дефіцит на локації «живої», автентичної природи – усе це разом поступально та перманентно додавало в останні десятиліття значимості галузі міжнародного туризму; ця галузь успішно виправдала покладені на неї розрахунки й сподівання. Однак події пандемії-2020 рішуче зруйнували вказану, здавалося би, уже усталену тенденцію.

Нині всім зрозуміло, що галузь міжнародного туризму вже опинилася в глибокій кризі, а вихід із неї буде складним та болючим. Запропоновано спробу визначення тих видів туризму, котрі могли би стати «рятівними», «проривними» на шляху зусиль із відновлення галузі та приведення її до сталого функціонування. Можна спрогнозувати, що певний час, до загоєння постпсихологічних травм від наслідків пандемії найперші форми туристичного відпочинку, котрі вважатимуться найбільш безпечними, а відтак першочергово отримують шанс на відновлення, стануть лікувально-оздоровчий, екотуризм, або зелений туризм, а також сімейний туризм. Саме ці форми туризму найменшою мірою піддають своїх клієнтів контактуванню з великими потоками людей, котрі переміщуються вільно, без регулювання, як, скажімо, у сфері туристичного ринку відпочинку й розваг. Певна корпоративність території відпочинку та убезпечення від випадкових контактів, на нашу думку, матиме на початковому етапі відновлення галузі досить вагоме психотерапевтичне значення для споживачів туристичних послуг.

За таких обставин пріоритетним успіхом користатимуться ті туристичні фірми й корпорації, які вже тепер відразу зможуть запропонувати локалізацію клієнтів у бажаних ними умовах прямого та всеохопного «спілкування» з автентичною природою, а водночас певну «ізоляцію» від сторонніх людей. Тож, наприклад, локації, орієнтовані своєю вже налагодженою інфраструктурою на сімейний відпочинок апріорі опиняться в більш вигідних умовах на початковому етапі повернення галузі туризму до звичайного функціонування. У статті подано, зокрема, опис інфраструктури, орієнтованої на сімейний відпочинок на теренах Каталонії як, приклад, потенційно «проривного» інструменту в поновленні роботи галузі.

***Ключові слова:** міжнародний туризм, пандемія 2020, криза галузі, сімейний туризм.*

1. ВСТУП

Постановка проблема. Галузь міжнародного туризму в останні десятиліття демонструвала чи не найкращу динаміку в розвитку, порівняно з усіма іншими галузями світової економіки. За даними